

TIIVISTELMÄRAPORTTI (SUMMARY REPORT)

NUORET POHJOISESSA – Nuorten miesten palveluskelpoisuuden edistäminen, syrjäytymisen ehkäisy ja viranomaisyhteistyön kehittäminen

1. FT, dosentti, yliopistotutkija Tuula Hurtig, Oulun yliopisto, Terveystieteiden laitos, Lastenpsykiatrian klinikka (tuula.hurtig@oulu.fi). Tutkimuksen johtaja, hankkeen kokonaisorganisointi, toteutus ja valvonta.
2. KT, professori Anja Taanila, Oulun yliopisto, Terveystieteiden laitos
3. LT, dosentti, ent. puolustusvoimien ylilääkäri, lääkintäkenraalimajuri res. Pentti Kuronen
4. LT, professori, Merivoimien ylilääkäri, lääkintäkommodori Kai Parkkola
5. LT, psykiatrian professori, sosiaalipsykiatrian dosentti Heli Koivumaa-Honkanen, Itä-Suomen yliopisto
6. LT, lastenpsykiatrian professori Hanna Ebeling, Oulun yliopisto ja yliopistosairaala
7. FT, dosentti Anneli Yliherva, Oulun yliopisto, Logopedian laitos
8. KT, nuorisovalmentaja Kaija Sepponen
9. LKT, kansanterveystieteen professori Emeritus Risto Honkanen, Itä-Suomen yliopisto
10. FM, jatko-opiskelija Jaana Walldén, Opetus- ja Kulttuuriministeriö
11. FM, Tanja Nordström, Oulun yliopisto, Terveystieteiden laitos
12. TKT Manne Hannula, Oulun ammattikorkeakoulu

Tiivistelmä

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää nuoren miehen palveluskelpoisuutta ja varusmiespalveluksessa menestymistä suhteessa psykososiaaliseen hyvinvointiin, mielenterveysongelmiin ja syrjäytymisriskiin sekä eri viranomaisten tekemää yhteistyötä syrjäytymisen estämiseksi. Tämä epidemiologinen tutkimus käsittää 4800 nuoren miehen kutsunta- ja palvelutiedot sekä vertailuaineistona samalta maantieteelliseltä alueelta kerätyn 4500 miehen syntymäkohorttiaineiston. Tutkimus toteutetaan Oulun yliopiston Terveystieteiden laitoksen ja puolustusvoimien yhteistyönä. Tuloksia voidaan hyödyntää kokonaisuunpuolustuksessa sekä palvelusturvallisuuden että taloudellisten säästöjen näkökulmista. Syksyn 2014 kutsunnoissa kerättiin tutkimusaineisto, joka tallennettiin vuonna 2015, jolloin myös alustava analysointi alkoi. Vuonna 2016 tallennetaan ja analysoidaan vertailuaineisto, ja aloitetaan tutkimusraporttien kirjoittaminen. Lisäksi tilannekuvamallinnos viranomaisyhteistyön kehittämisen ja testataan vuonna 2016.

1. Johdanto

Nuorten ja nuorten aikuisten, erityisesti miesten, syrjäytyminen on otettu valtiovallankin taholta tarkasteluun. Uusimman raportin mukaan vuonna 2010 15-29 -vuotiaista nuorista 51 300 (5%) oli syrjäytyneitä, ja heistä kaksi kolmasosaa oli poikia. Huolestuttavinta oli, että näistä 51 300 nuoresta 32 500 oli sellaisia, jotka eivät olleet rekisteröityneet työttömiksi työnhakijoiksi eivätkä näkyneet missään tilastoissa; he olivat siis tavoittamattomissa. Puolustusvoimat voi kutsuntojen kautta tavoittaa vuosittain kaikki ikäluokan miehet ja siinä mielessä kyseistä ajankohtaa voidaan pitää kansainvälisestikin poikkeuksellisena kansanterveyden tarkastelumahdollisuutena miespuoliselle ikäryhmälle.

Varusmiespalveluksen keskeytyminen on yleistä Suomessa. Viime vuosina keskeyttäneitä terveydellisin syin on ollut runsas 13 % miehistä, ja noin 40%:lla heistä syy on ollut mielen-terveydellinen. Myös kutsuntavaiheessa todetaan yhä suurempi osa palvelukseen kelpaamattomia nuoria miehiä. Pohjois-Pohjanmaan alueella heitä on ollut enimmillään ikäluokasta jopa 40%, mutta viimeisimpien tietojen mukaan heitä on noin viidennes. On viitteitä siitä, että varusmiespalveluksessa ja siviilipalveluksessa epäonnistuminen on yhteydessä myöhempään ongelmiin työelämässä ja työllisyydessä. Siten varusmiespalvelus toimii yhteiskunnassa nuorta miestä kasvattavana tekijänä, jossa menestyminen liittyy myöhempään hyvinvointiin ja yhteiskunnassa toimimiseen.

Varusmiespalveluksesta hylkääminen samoin kuin palveluksen keskeytyminen on usein sekä henkilökohtainen tragedia että yksilön ja yhteiskunnan näkökulmasta hukkaan heitetty kullera. Puolustusvoimien palveluluokkakelpoisuusohjeiden mukaan vakavista mielen-terveys-ongelmista kärsivät tulisi vapauttaa palveluksesta kutsuntavaiheessa. Kutsuntatilanteessa on kuitenkin rajoitetusti käytettävissä aikaisempaa terveystietoa esimerkiksi kouluterveydenhuollosta. Varusmiespalveluksen voi siten aloittaa joko normaaliajassa tai lykättynä mies, jonka henkinen hyvinvointi on häilyvä ja kyky palveluksen loppuunsaattamiseen vaillinainen. On tärkeää tutkia viranomaisyhteistyötä nuorten palveluissa ja tutkimuksessa kehittää yhteistyömalleja nuoren syrjäytymisen ennaltaehkäisemiseksi.

2. Tutkimuksen tavoite ja suunnitelma

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää nuoren miehen syrjäytymisen riskiä ja varusmiespalveluksessa menestymistä, sekä tutkia ja kehittää viranomaisyhteistyötä syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn liittyen. Yksilöidyt tutkimusongelmat ovat:

1. Voidaanko lapsuus- ja nuoruusajan psykososiaalisia hyvinvointitietoja käyttäen ennustaa varusmiespalveluksessa menestymistä?
2. Ennustaako varusmiespalveluksessa epäonnistuminen syrjäytymiskehityksen riskiä?
3. Kutsuntaikäisistä nuorista miehistä aiemmin kerättyjen viranomaistietojen prosessit ja viranomaisyhteistyö, toimiiko järjestelmä nuoren syrjäytymisen ehkäisemiseksi?
4. Miten uudella riskianalyysillä perustuvalla ja visuaalista havainnointia tukevalla toimintatavalla voidaan luoda tilannekuva-mallinnuksen kautta nykyistä joustavampi käytäntö viranomaisten väliseen yhteistyöhön asiakkaan kanssa yhteistoiminnassa?
5. Nuoren miehen hyvinvointi, sen indikaattorit, ennustavat tekijät ja sosiaaliset, terveydelliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset.

Vuoden 2014 syksyllä Pohjois-Suomen kutsunnoissa kerättiin lomakekyselyillä tietoa kutsuntoihin osallistujilta. Rekisteriaineisto pyydetään sekä analysoidaan vuonna 2016 myös vertailuaineiston osalta. Vuonna 2016 jatketaan koko aineiston analysointia sekä raporttien kirjoittamista. Lisäksi tuolloin kehitetään ja testataan viranomaiskäyttöön tarkoitettua tilannekuva-mallinnusta. Vuonna 2017 kerätään kutsuntatutkimuksessa mukana olleiden seuranta-aineisto ja analysoidaan se.

3. Aineisto ja menetelmät

Tutkimusaineisto on kaksijakoinen. Ensimmäisenä tutkimusaineistona on vuonna 2014 Pohjois-Suomessa kerätty kutsunta-aineisto, joka käsittää noin 3100 nuorta miestä Pohjois-Pohjanmaalla, 500 Kainuussa, ja 1200 Lapissa, yhteensä siis noin 4800 nuorta miestä. Nämä nuoret miehet ovat syntyneet pääosin vuonna 1996. Kutsuntatarkastuksen yhteydessä miehiä pyydettiin osallistumaan tutkimukseen, täyttämään tutkimukseen kehitetty kyselylomake sekä antamaan suostumuksensa rekisteritietojen keräämiseen. Vuoden 2017 syksyllä lähes-

tytään tutkittavia heidän antamallaan suostumuksella uudelleen palveluksen jälkeiseen tilanteeseen liittyen. Aikalisä-hankkeen kanssa tehdään yhteistyötä niissä kunnissa, joissa hanke toimii, ja hyödynnetään myös heidän keräämäänsä seurantietoa, samoin kuin muuta saatavissa olevaa viranomaistietoa.

Toisena tutkimusaineistona ja myös vertailuaineistona on Pohjois-Suomen syntymäkohortti 1986-aineisto. Tämä kohortti käsittää kaikki Oulun ja Lapin lääneissä 1.7.1985 – 30.6.1986 elävänä syntyneet lapset eli 9432 lasta (poikia 4872). Aineistoa on kerätty prospektiivisesti raskausajasta alkaen kiinnittäen erityistä huomiota varhaisiin terveyden riskitekijöihin. Kohortin lasten ollessa 7-8-vuotiaita heidän terveydentilaansa ja psykiatrisia ongelmia on selvitetty postikyselyin vanhemmille ja opettajille. Vuosina 2001–2003 nuorten ollessa 15-16-vuotiaita (n = 7344, poikia 3559) toteutettiin kohortin kaksiosainen hyvinvointi- ja terveys-tutkimusohjelma. Terveystutkimuksessa nuori osallistui laajoihin fyysistä terveyttä mittaaviin testeihin. Hyvinvointitutkimuksessa nuorille ja heidän vanhemmilleen lähetettiin kyselylomakkeet mielenterveyden ja erityisesti tarkkaavuuden ongelmien kartoittamiseksi. Syntymäkohortti 1986 osallistui kutsuntoihin vuosina 2003–2004 ja suoritti varusmiespalveluksen pääosin vuosina 2004–2006. Tällä tutkimusasetelmalla saamme myös ajallista vertailuaineistoa samalta maantieteelliseltä alueelta.

Kutsunta-aineiston tiedonkeruumenetelminä käytetään nuoren miehen täyttämiä puolustusvoimien kyselylomakkeita sekä tähän tutkimukseen kehitettyä kyselylomaketta, joka on muokattu terveyttä ja hyvinvointia mittaavien kysymysten ja kyselyiden perusteella. Lomakkeessa kysytään myös nuoren viranomaiskontakteista ja palveluista hyvinvointiin liittyen. Kutsunta-aineiston tutkittavien suostumuksella pyydetään tietoja sekä puolustusvoimien että valtakunnallisista rekistereistä, muun muassa sairaaloiden poistoilmoitusrekisteristä ja opintorekisteristä. Varusmiespalveluksen jälkeiseen seurantaan muokataan lyhyt kyselylomake psykososiaaliseen hyvinvointiin ja elämäntilanteeseen liittyen.

Kutsunta-aineistoa käyttäen kehitetään ja testataan tässä vaiheessa anonyymiä tilannekuvamallia. Tilannekuvamallin kehittämisen osalta on kaksi perusajatusta: 1) aineiston kokonaisvaltainen hallinta tilannekuvalla sekä 2) testata viranomaisyhteistyön prosessien muodostumista tilannekuvan jakamisen avulla. Tarkoituksena on muodostaa viranomaisten yhteinen ongelma-asioiden yksinkertainen tietotekniikkaan perustuva käsittelyalusta. Kysymys ei ole uudesta tietojärjestelmästä, vaan olemassa olevien teknologioiden mahdollistamasta uudeltaisesta toimintatavasta, joka toimii korkealla salausasteella nuoren suostumuksella ja yhteistoiminnassa hänen kanssaan. Peruslähtökohtana toimintamallissa ovat riskienhallintaan liittyvät standardit ja tarkastelutavat. Tilannekuvaan ajettavissa tiedoissa on mukana syrjäytymisriskiin liittyviä indikaattoreita, joiden perusteella määräytyy visuaalisesti, liikennevaloperiaatteella, kuvannettava riski. Tausta-ajatuksena tilannekuvamallissa on nykyistä elastisempi, joustava työtapa, jossa ongelmiin voi saada asiantuntijoiden kannanottoja sekä menettelytapaohjeita nykyistä huomattavasti vähäisemmällä byrokratialla. Teknologian avulla voidaan tuottaa reaaliaikainen tilannekuva verkottuneessa toimintamallissa. Nyt yleisesti saatavilla olevilla toiminta-alustoilla on tähän toimintamalliin hyvät mahdollisuudet ilman uusia tietojärjestelmä-hankintoja.

Vertailuaineistossa Pohjois-Suomen 1986 syntymäkohortin nuoret miehet identifioidaan puolustusvoimien tiedostoista ja liitetään heistä tarvittavat tiedot kohortin aiempiin tietoihin. Ennustavina muuttujina ovat mielenterveysongelmat ja häiriöt, sekä fyysiseen terveyteen ja perhe- sekä sosiaaliseen ympäristöön sekä viranomaiskontakteihin liittyvät muuttujat. Molempien aineistojen analysoinnissa tulomuuttujina käytetään puolustusvoimilta pyydetäviä tietoja, joita ovat esimerkiksi palveluluokkatiedot sekä varusmiespalvelustiedot.

4. Tulokset ja pohdinta

Tällä hetkellä ei ole vielä käytettävissä tuloksia, sillä kutsunta-aineisto on vasta saatu tallennettua ja vain alustavia analyysyjä on tehty. Osallistumisprosentti on ollut tähän mennessä noin 60.

5. Loppupäätelmät

Pohjois-Suomen alueella kerättävä uusi kutsunta-aineisto antaa erinomaisen mahdollisuuden tutkia nuoren miehen psykososiaalista hyvinvointia. Samoin laaja Pohjois-Suomen syntymäkohortti 1986-pitkittäistutkimus tarjoaa kansainvälisestäkin poikkeuksellisen mahdollisuuden tutkia syrjäytymisen riskiä ja ongelmien kasautumisilmiöitä. Nämä samalta maantieteelliseltä alueelta kerättävät aineistot yhdessä tulevat tarjoamaan erittäin laajat fyysisistä ja henkistä terveyttä ja toimintakykyä koskevat tiedot, joiden kykyä ennustaa varusmiespalveluksessa menestymistä ja syrjäytymisen riskiä on perusteltua tutkia myös viranomaisyhteistyön kehittämisen näkökulmia vasten. Viranomaisyhteistyön kehittäminen nuoren syrjäytymisen ennaltaehkäisemiseksi tai ennaltaehkäisemisen parantamiseksi on vaativa alue. Nuorten palveluja tulee tarjota matalan kynnyksen palveluina ja syrjäytymisriskiä ajatellen oikea-aikaisesti – mahdollisimman varhain ja siten että nuori itse osallistuu ja sitoutuu toimintaan. Tutkimuksen tavoitteena oleva tehokkaampi tilannekuva ja sen avulla tuotettu joustavampi viranomaisten yhteistyötapa auttaa osaltaan. Varhaiset palvelut tulevat myös yhteiskunnalle edullisemmaksi kuin korjaavat palvelut erikoispalveluineen ja -toimenpiteineen. Puolustusvoimien näkökulmasta viranomaisyhteistyön kehittäminen tukee sotilaallista maanpuolustusta siten, että kutsuntavaiheessa heillä on käytössään tarkemmat tiedot kutsunnan alaisen terveydentilasta ja hyvinvoinnista, jolloin voidaan paremmin ennustaa varusmiespalveluksessa menestymistä. Tehokkaampi tilannekuva mahdollistaa myös puolustusvoimien ja muiden turvallisuusviranomaisten yhteistyön kehittämisen.

6. Tutkimuksen tuottamat tieteelliset julkaisut ja muut mahdolliset raportit

Tutkimuksen tulokset raportoidaan kansallisesti ja kansainvälisesti useassa tieteellisessä vertaisarvioidussa julkaisussa vuosien 2016-2018 aikana. Tulosten perusteella laaditaan myös opas viranomaisyhteistyön kehittämiseen vuonna 2017.